

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/210888>

Please be advised that this information was generated on 2021-03-09 and may be subject to change.

De inzet van het persoonsgebonden budget op school

Ed Smeets | Clarie Ramakers | Mary van den Wijngaart

DE INZET VAN HET PERSOONSGEBONDEN BUDGET OP SCHOOL

De inzet van het persoonsgebonden budget op school

Ed Smeets
Clarie Ramakers
Mary van den Wijngaart

De particuliere prijs van deze uitgave is € 12,-
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024 - 365 35 00.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Smeets, Ed.

De inzet van het persoonsgebonden budget op school. / Ed Smeets, Clarie Ramakers
& Mary van den Wijngaart - Nijmegen: ITS

ISBN 978 – 90 - 5554 - 384 - 7
NUR 840, 860

Projectnummer: 34000360

© 2009 ITS, Stichting Radboud Universiteit te Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Stichting Radboud Universiteit te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft het ITS gevraagd onderzoek uit te voeren naar de inzet van het persoonsgebonden budget voor ondersteuning van leerlingen op school. Dit onderzoek, waarvan hier verslag wordt gedaan, is een vervolg op recent onderzoek van het ITS naar het gebruik van het persoonsgebonden budget door jongeren. Het vervolgonderzoek dient meer zicht te bieden op de wijze waarop individuele leerlingen ondersteuning en begeleiding op school krijgen die ten laste komt van de AWBZ.

Het onderzoek is uitgevoerd door een team van onderzoekers met expertise op de terreinen van onderwijs en zorg en met medewerking van telefonische enquêteurs van de veldwerkorganisatie van het ITS. Een belangrijke uitkomst van het onderzoek is dat het persoonsgebonden budget een belangrijke bijdrage levert aan de mogelijkheid van leerlingen om onderwijs te volgen op de school die zij of hun ouders hebben gekozen. Volgens de respondenten in de scholen zou rond de helft van deze leerlingen zonder persoonsgebonden budget niet op de school kunnen blijven waar ze nu zitten.

Het ITS bedankt met name de directeuren en andere functionarissen van scholen voor hun grote bereidheid om de voor deze studie benodigde informatie beschikbaar te stellen.

ITS – Nijmegen

Dr. Jeroen Winkels,
directeur

Inhoud

Voorwoord	v
1 Achtergrond, onderzoeksvragen en onderzoeksopzet	1
1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek	1
1.2 Onderzoeksopzet	2
1.3 Opbouw van dit verslag	4
2 Aard en omvang van de problematiek	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Deelname aan het onderzoek en aantallen leerlingen met pgb	5
2.3 Aard en omvang van de problematiek bij de leerlingen	6
2.4 Vergelijking met de deelnemers aan het eerdere onderzoek	8
2.5 Benodigde hulp	10
2.6 Mate van regieverlies	13
2.7 Overige achtergrondkenmerken	20
3 Aard en omvang van de ondersteuning	21
3.1 Inleiding	21
3.2 Ondersteuning van pgb-houders op school	21
3.3 Gevolgen van het eventuele wegvallen van het persoonsgebonden budget	29
3.4 Het persoonsgebonden budget en het aannamebeleid van de school	32
4 Conclusies en discussie	35
4.1 Inleiding	35
4.2 Aard en omvang van de problematiek	35
4.3 Aard en omvang van de ondersteuning	37
4.4 Het aannamebeleid van scholen	38
4.5 Discussie	39
Literatuur	41
Bijlage – Specificatie van typen ondersteuning	43

1 Achtergrond, onderzoeksvragen en onderzoeksopzet

1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek

Aan het einde van het schooljaar 2007/2008 is in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap door het ITS een onderzoek uitgevoerd naar de inzet van het persoonsgebonden budget (pgb) in het onderwijs. De rapportage van het genoemde onderzoek (Smeets et al., 2008) heeft voor het ministerie aanleiding gegeven tot het verzoek om een vervolgonderzoek. Doel daarvan is meer gedetailleerd in kaart te brengen hoe het persoonsgebonden budget op scholen wordt ingezet ten behoeve van de ondersteuning van individuele leerlingen. Daarmee levert het vervolgonderzoek, waarin informatie op leerlingniveau wordt verzameld, een aanvulling op de gegevens die in het eerdere onderzoek op schoolniveau zijn verzameld.

In dit vervolgonderzoek staan de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. Wat is de aard van de problematiek van de individuele leerlingen die gebruik maken van een persoonsgebonden budget op school en wat is de mate van regieverlies van die leerlingen?
2. Welke ondersteuning wordt per leerling met een persoonsgebonden budget op school ingezet ten laste van dat budget, door wie wordt die ondersteuning geleverd en wat is de omvang van die ondersteuning?
3. Wat zou het eventuele wegvallen van het persoonsgebonden budget betekenen voor de zorg die deze leerling krijgt en voor de mogelijkheden om die leerling op deze school te handhaven?
4. Wat zou het eventuele wegvallen van het persoonsgebonden budget voor (bepaalde groepen) leerlingen betekenen voor het toekomstige aannamebeleid van de school?

De gegevens die in het eerder uitgevoerde onderzoek bij de scholen zijn verzameld, bieden geen mogelijkheid om een koppeling te maken tussen de aard en ernst van de problematiek van individuele leerlingen en de inzet van het pgb op school. Het gaat om een totaalbeeld op schoolniveau. Met de voor het vervolgonderzoek geformuleerde onderzoeksvragen is deze koppeling wel mogelijk. Daarbij wordt bovendien meer gedetailleerd ingegaan op de consequenties van eventuele toekomstige aanpassingen in de toekenning van pgb's voor de mogelijkheden van leerlingen met specifieke problematiek om (de gewenste vorm van) onderwijs te volgen.

Er kan in het basisonderwijs (bao), het speciaal basisonderwijs (sbo), het speciaal onderwijs (so), het voortgezet speciaal onderwijs (vso) en het voortgezet onderwijs (vo) gebruik worden gemaakt van het pgb. Dat kan worden ingezet voor persoonlijke verzorging, verpleging en/of ondersteunende begeleiding. Daarbij kan het gaan om leerlingen met een somatische aandoening, een lichamelijke handicap, een zintuiglijke handicap, een verstandelijke handicap, psychiatrische aandoeningen, psychosociale problemen en/of een combinatie van deze soorten problematiek. Ouders kunnen in het kader van AWBZ-zorg een pgb aanvragen indien hiervoor een indicatie is afgegeven door het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) of door Bureau Jeugdzorg (BJZ). Dit laatste uitsluitend bij een psychische grondslag. Indien het de bedoeling is het pgb op school in te zetten, moet tevens bij een Commissie voor Indicatiestelling (CvI) van een regionaal expertisecentrum (speciaal onderwijs) een aanvraag ingediend zijn voor een indicatie speciaal onderwijs. Indien die aanvraag wordt toegewezen, bestaat voor ouders de keuze tussen plaatsing in het speciaal onderwijs en plaatsing in het regulier onderwijs met leerlinggebonden financiering (lgf of 'rugzakje'). Dit laatste is afhankelijk van de vraag of de school bereid is de leerling aan te nemen. Een indicatie van de CvI leidt tot aftrek op het toe te kennen aantal uren ten laste van de AWBZ: het pgb wordt kleiner. Indien geen indicatie speciaal onderwijs wordt verkregen en wel AWBZ-zorg nodig is, is geen aftrek van toepassing. Het kind kan dan met AWBZ-zorg onderwijs krijgen op een school voor regulier onderwijs of in het speciaal basisonderwijs, na afgifte van een beschikking door de Permanente Commissie Leerlingenzorg (PCL) van het WSNS-samenwerkingsverband. Vervolgens kan per leerling individuele zorg ten laste van het pgb worden ingezet op school.

Uit het eerder uitgevoerde onderzoek (Smeets et al., 2008) blijkt onder meer dat 40 procent van de budgethouders in de leeftijd van 4 t/m 17 jaar naar een school voor regulier onderwijs gaat en eveneens 40 procent naar het speciaal onderwijs. Er wordt op school beperkt gebruik gemaakt van het pgb. Het wordt vooral ingezet voor ondersteunende begeleiding en in mindere mate voor persoonlijke verzorging en dat voornamelijk op de basisschool en in cluster 3 van het speciaal onderwijs.

Het onderwijs is zelf verantwoordelijk voor activerende begeleiding, maar de mogelijkheid bestaat om het budget op basis van een indicatie ondersteunende begeleiding op school in te zetten voor activerende begeleiding.

1.2 Onderzoeksopzet

Doel van het onderzoek is om bij scholen na te gaan hoe het pgb wordt ingezet ter ondersteuning van leerlingen. Daarom is besloten de scholen te benaderen die aan het vorige onderzoek hebben meegewerkt en waarvan bekend is dat zij in het vorige

schooljaar daadwerkelijk leerlingen hadden die gebruik maakten van het pgb voor ondersteuning en/of begeleiding op school. Daarnaast is besloten een aanvullende steekproef van scholen in het speciaal onderwijs (so en vso) te benaderen, gezien de relatief beperkte deelname van het so/vso aan het vorige onderzoek.

Tabel 1.1 – Omvang van de onderzoeksgroep

	benaderd in eerste onderzoek	aantal met pgb-leerlingen	aanvullende trek- king vervolgon- derzoek	onderzoeksgroep vervolgonderzoek
basisonderwijs	119	35	-	35
speciaal basisonderwijs	91	19	-	19
speciaal onderwijs (so/vso)	82	19	100	119
<i>waarvan: cluster 1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	-	<i>1</i>
<i>cluster 2</i>	<i>13</i>	<i>0</i>	-	-
<i>cluster 3</i>	<i>43</i>	<i>17</i>	<i>50</i>	<i>67</i>
<i>cluster 4</i>	<i>25</i>	<i>1</i>	<i>50</i>	<i>51</i>
voortgezet onderwijs (locaties)	168	43	-	43
totaal	460	116	100	216

Met het oog op het realiseren van een zo hoog mogelijke respons, is gekozen voor het verzamelen van gegevens via een telefonische enquête. De scholen zijn per brief benaderd om de enquête aan te kondigen. Vervolgens zijn de directeurs van de scholen telefonisch benaderd door een telefonische enquêteur, met het verzoek de vragen te beantwoorden of door te verwijzen naar een andere functionaris in de school die de vragen zou kunnen beantwoorden. Aangezien het verstrekken van gedetailleerde gegevens per leerling vrij veel tijd kost, is besloten in aanvulling op de telefonische enquête de mogelijkheid te bieden de informatie via een webenquête te verstrekken. Scholen waarvan in het vorige onderzoek is gebleken dat er meer dan twee leerlingen gebruik maken van een pgb, is per brief verzocht het vragenformulier per leerling op internet in te vullen. Elke school heeft daartoe een eigen inlogcode met wachtwoord ontvangen. Ook de aanvullende steekproef van 100 so/vso-scholen is op deze wijze benaderd en om medewerking verzocht. De groep die in het kader van de webenquête is benaderd, is tevens gevraagd om via de enquête door te geven als er geen leerlingen zijn die op school gebruik maken van het pgb. Na afloop van de termijn die in de brief was aangegeven, is telefonisch contact opgenomen met de scholen die nog niet hadden gereageerd, met het verzoek om de lijst alsnog in te vullen.

Bij het benaderen van de scholen in het eerste onderzoek is een selectie gemaakt van basisscholen, scholen voor speciaal basisonderwijs en vestigingen van scholen voor voortgezet onderwijs met een percentage lgf-leerlingen dat ruim boven het landelijk gemiddelde ligt. Dit om de kans op de aanwezigheid van leerlingen met een pgb te vergroten. De naam- en adresgegevens van deze scholen zijn door het ministerie van OCW beschikbaar gesteld. Daarnaast is in het eerste onderzoek een steekproef getrokken van 82 scholen voor speciaal onderwijs (so en vso). Dit vervolgonderzoek bouwt dus voort op de resultaten van het eerste onderzoek en voegt daaraan een extra steekproef van so/vso-scholen toe. Daarbij gaat het om willekeurige (random) steekproef uit cluster 3 (lichamelijke, verstandelijke en meervoudige beperkingen) en cluster 4 (psychische beperkingen en ernstige gedragsproblemen) van het speciaal onderwijs.

In de enquête zijn vragen gesteld naar het aantal pgb-leerlingen op school en is per leerling met pgb afzonderlijk gevraagd naar de aard en omvang van de problematiek van de leerling, de omvang en aard van de ondersteuning, de functionarissen die deze ondersteuning leveren, de eventuele combinatie van pgb en lgf en de verwachte gevolgen als deze leerling geen gebruik zou kunnen maken van het pgb op school.

1.3 Opbouw van dit verslag

In hoofdstuk 2 geven wij een overzicht van de respons op het onderzoek, het aantal leerlingen met pgb en de aard van de problematiek van de leerlingen. In hoofdstuk 3 gaan we in op de omvang en aard van de ondersteuning en eventuele gevolgen bij het wegvallen daarvan. In hoofdstuk 4 worden de conclusies van het onderzoek gepresenteerd en besproken in een discussieparagraaf.

2 Aard en omvang van de problematiek

2.1 Inleiding

In paragraaf 2.2 gaan we in op de deelname aan het onderzoek door de benaderde scholen en op de aantallen leerlingen die op de school gebruik maken van ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget. In paragraaf 2.3 geven we een overzicht van de aard en omvang van de problematiek bij deze leerlingen.

2.2 Deelname aan het onderzoek en aantallen leerlingen met pgb

Zoals in paragraaf 1.2 is aangegeven, bestond de te benaderen groep in dit vervolgonderzoek uit 116 scholen of locaties die aan het eerdere onderzoek hebben deelgenomen en die op dat moment leerlingen in huis hadden die op school gebruik maakten van een pgb en uit een aanvullende steekproef van 100 scholen in cluster 3 en 4 van het speciaal onderwijs. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de respons, van het aantal scholen met pgb-leerlingen binnen de groep respondenten en van het aantal ingevulde leerlingformulieren.

Tabel 2.1 – Onderzoeksgroep, respons en aantallen leerlingen met pgb

	onderzoeksgroep vervolgonderzoek	respons	scholen met pgb-leerlingen	aantal ingevulde leerling- formulieren
basisonderwijs	35	26	20	40
speciaal basisonderwijs	19	13	6	6
speciaal onderwijs (so/vso)	119	46	25	66
<i>waarvan: cluster 1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>3</i>
<i>cluster 2</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
<i>cluster 3</i>	<i>67</i>	<i>28</i>	<i>20</i>	<i>58</i>
<i>cluster 4</i>	<i>51</i>	<i>17</i>	<i>3</i>	<i>5</i>
voortgezet onderwijs (locaties)	43	20	12	18
totaal	216	105	62	130

Van de 105 scholen die aan het vervolgonderzoek hebben deelgenomen, hebben er 70 ook aan het eerste onderzoek meegedaan. De overige 35 deelnemende scholen zijn afkomstig uit de aanvullende steekproef van 100 so/vso-scholen. De respons bedraagt 61 procent bij de groep die aan het eerste onderzoek heeft deelgenomen en 35 procent bij de groep in de aanvullende steekproef. Een aantal van de in het vervolgonderzoek benaderde scholen bleek dit schooljaar geen leerlingen (meer) te hebben die op school gebruik maken van een pgb. Het gaat om 21 van de 70 scholen. Van de aanvullende steekproef van 100 so/vso-scholen heeft meer dan de helft (19 van de 35) aangegeven geen leerlingen te hebben die een pgb inzetten op school. Van de 74 scholen die in de telefonische enquête zijn benaderd, wilden er 3 niet deelnemen, hadden 15 scholen geen pgb-leerlingen meer en is het bij 17 scholen niet gelukt om de juiste persoon te spreken te krijgen, ondanks meer dan 5 pogingen om contact te krijgen.

De 62 scholen waar leerlingen gebruik maken van het pgb en die informatie over deze leerlingen hebben gegeven, tellen in totaal 242 leerlingen die het pgb op school inzetten. Het aantal per school varieert van 1 tot 24¹. De respondenten hebben informatie verstrekt over 130 van deze leerlingen. Daarvan bezoekt rond de helft een so/vso-school. Het overgrote deel hiervan gaat naar een school in cluster 3 (58 leerlingen). Reguliere basisscholen hebben informatie verstrekt over 40 pgb-leerlingen en scholen voor voortgezet onderwijs over 18 leerlingen (zie tabel 2.1).

2.3 Aard en omvang van de problematiek bij de leerlingen

In de enquête is de respondenten verzocht om per leerling aan te geven wat de aard van de problematiek van de leerling is. Daarbij kon worden gekozen uit negen categorieën: somatische aandoening / chronische ziekte, psychiatrische aandoening, ernstige gedragsproblemen, lichamelijke beperking, verstandelijke beperking, visuele beperking (blind / slechtziend), auditieve beperking (doof / slechthorend; spraak- / taalproblemen), psychosociale problemen, en de categorie 'andere problematiek'. Uiteraard konden ook combinaties van verschillende soorten problematiek worden genoemd. Tevens is gevraagd ter verduidelijking bij elke van toepassing geachte categorie een

---

1 Op de 20 basisscholen zitten 43 leerlingen met pgb, terwijl voor 40 leerlingen informatie is verstrekt. De 6 sbo-scholen hebben elk 1 leerling met pgb. De 12 vo-locaties hebben informatie gegeven over alle 18 leerlingen met een pgb (1 tot 3 per locatie). Er heeft 1 so/vso-school in cluster 1 deelgenomen. Deze school heeft 6 pgb-leerlingen en heeft informatie gegeven over 3 van hen. Daarnaast meldden 3 scholen in cluster 4 pgb-leerlingen te hebben: het betreft 5 leerlingen, waarvoor zij de vragen hebben beantwoord. Het merendeel van de so/vso-scholen met pgb-leerlingen behoort tot cluster 3. Het gaat om 20 deelnemende scholen, met 142 leerlingen met een pgb, waarvan er 58 in het onderzoek zijn opgenomen.

nadere omschrijving of toelichting te geven. Tabel 2.2 geeft een overzicht. Voor de 130 leerlingen met een pgb zijn door de respondenten 221 soorten problematiek genoemd.

Ruim de helft van de groep leerlingen die op school gebruik maakt van een pgb, heeft een verstandelijke beperking (58%). Ruim een kwart (28%) heeft een psychische beperking en bijna een kwart (22%) heeft een fysieke beperking. Het ligt voor de hand dat er vooral in cluster 3 van het so/vso sprake is van ernstige problematiek. Daar heeft drie kwart (76%) van de pgb-leerlingen een verstandelijke beperking en bijna een derde (31%) een lichamelijke beperking, terwijl bij bijna een kwart (22%) sprake is van ernstige gedragsproblematiek. Ook bij de groep pgb-leerlingen in het basisonderwijs betreft het relatief veel leerlingen met een verstandelijke beperking: bijna twee derde (63%). Psychische problemen worden gemeld bij bijna een kwart van de pgb-leerlingen in het basisonderwijs (23%). In het voortgezet onderwijs voert psychische problematiek juist de boventoon. Dat is het geval bij twee derde van de groep die gebruik maakt van een pgb. In de overige schoolsoorten is het aantal leerlingen waarover informatie is verstrekt, te klein om uitspraken te doen over de problematiek van leerlingen die het pgb inzetten op school.

Tabel 2.2 – Aard van de problematiek bij de leerlingen die een pgb inzetten op school; naar schoolsoort en totaal

	bao	sbo	vo	so/vso1	so/vso3	so/vso4	totaal
somatisch / chronische ziekte	3	1	2	2	9	-	17
psychiatrische aandoening	9	3	12	-	11	2	37
ernstige gedragsproblemen	5	-	-	-	13	3	21
lichamelijke beperking	6	1	2	1	18	-	28
verstandelijke beperking	25	1	2	3	44	-	75
visuele beperking	-	-	-	3	3	-	6
auditieve beperking	3	-	-	-	9	-	12
psychosociale problemen	1	-	1	-	10	3	15
andere problematiek	2	-	1	-	7	-	10
aantal leerlingen	40	6	18	3	58	5	130

Op basis van de door de respondenten aangegeven aard van de problematiek zijn de leerlingen met pgb in drie groepen verdeeld: leerlingen waarbij alleen of hoofdzakelijk sprake is van psychische problematiek, leerlingen waarbij vooral of uitsluitend sprake is van verstandelijke problematiek en leerlingen waarbij vooral of alleen fysieke problemen spelen. Vervolgens is nagegaan hoe deze drie groepen verdeeld zijn over de verschillende schoolsoorten (zie tabel 2.3).

Tabel 2.3 – Belangrijkste problematiek bij de leerlingen die een pgb inzetten op school; naar schoolsoort en totaal (130 leerlingen)

	bao	sbo	vo	so/vso1	so/vso3	so/vso4	totaal
psychische beperkingen	11	3	13	-	14	5	46
verstandelijke beperkingen	23	1	2	1	29	-	56
fysieke beperkingen	6	2	3	2	15	-	28
aantal leerlingen	40	6	18	3	58	5	130

Toelichting: Psychische beperkingen omvatten een psychiatrische aandoening, psychosociale problemen en ernstige gedragsproblemen. Bij fysieke beperkingen betreft het een somatische ziekte of aandoening en/of een lichamelijke beperking en/of een zintuiglijke beperking.

De groep met voornamelijk verstandelijke problematiek is het grootst (43%), gevolgd door de groep met vooral psychische problemen (35%) en de groep met vooral fysieke beperkingen (22%). Ook hier valt op dat in het basisonderwijs en in so/vso cluster 3 vooral verstandelijke problemen aan de orde zijn bij leerlingen voor wie een beroep wordt gedaan op het pgb, terwijl dat in het voortgezet onderwijs vooral leerlingen met psychische problemen zijn. Bij de groep met psychische beperkingen betreft het vooral leerlingen met autisme (25 maal genoemd) of pdd-nos (16 maal genoemd). Bij de groep met een verstandelijke beperking wordt vooral het syndroom van Down genoemd (28 maal). Bij de fysieke beperkingen noemt men onder meer cerebrale parese (spasticiteit, 8 maal genoemd), epilepsie (4 maal) en spina bifida (3 maal).

2.4 Vergelijking met de deelnemers aan het eerdere onderzoek

In het eerdere onderzoek zijn analyses uitgevoerd op een databestand van budgethouders van het VGZ, zijn gegevens verzameld bij een panel van jonge budgethouders en zijn enquêtes afgenomen bij scholen. Uit het VGZ-bestand bleek dat ruim twee derde van de jongeren in de schoolgaande leeftijd als grondslag een psychiatrische aandoening heeft en ruim een kwart een verstandelijke beperking. Deze cijfers werden bevestigd door de enquêtes bij het PGB-panel. Daarbij bleek sprake te zijn van aanzienlijke verschillen naar onderwijssoort. Psychiatrische en psychosociale problemen bleken vooral veel voor te komen bij leerlingen met pgb in het voortgezet onderwijs en in het speciaal basisonderwijs. In het basisonderwijs en het speciaal onderwijs ging het daarentegen vooral om verstandelijke beperkingen. In het speciaal onderwijs was er bovendien een aanzienlijke groep met lichamelijke beperkingen. Overigens zegt dit nog niets over de inzet van het pgb op school.

Uit het eerdere onderzoek bleek dat van de jongeren in het PGB-panel die hun pgb gebruiken om hulp op school te bekostigen, 29% in het basisonderwijs zit, 21% in cluster 3 van het speciaal onderwijs, 8% in een ander (v)so-cluster en 27% in het regulier voortgezet onderwijs (inclusief praktijkonderwijs). In het huidige onderzoek zit iets meer dan de helft van de pgb-leerlingen in het speciaal onderwijs (45% in cluster 3).

In het huidige onderzoek is een indeling gemaakt op grond van de voornaamste problematiek. Daarbij blijkt dat 58 procent een verstandelijke beperking als (belangrijkste) handicap heeft, 28 procent een psychische beperking en 22 procent een fysieke beperking. In het basisonderwijs en in cluster 3 van het speciaal onderwijs betreft het vooral leerlingen met een verstandelijke beperking en in het voortgezet onderwijs heeft het merendeel een psychische beperking. Doordat relatief weinig scholen voor voortgezet onderwijs aan het onderzoek hebben deelgenomen, is het aandeel leerlingen met psychische problematiek kleiner dan in het eerdere onderzoek werd gevonden. De aanvullende steekproeftrekking heeft ertoe geleid dat er verhoudingsgewijs veel informatie is verkregen over leerlingen uit het speciaal onderwijs, en dan bijna alleen uit cluster 3. Het laatste is verklaarbaar. Weliswaar liet het VGZ-databestand zien dat het aandeel jonge budgethouders in cluster 4 qua omvang vergelijkbaar is met dat in cluster 3, maar uit het onderzoek bij het PGB-panel en uit de enquête bij de scholen die in het eerste onderzoek is uitgevoerd, is gebleken dat in cluster 4 weinig gebruik wordt gemaakt van het pgb om ondersteuning op school te bekostigen.

In het eerdere onderzoek kwam uit de gegevens van het PGB-panel naar voren dat er gemiddeld voor 4 uur per week hulp op school wordt ingekocht. Daaronder zijn relatief veel jongeren in de leeftijdsgroep van 12 t/m 17 jaar. Uit de gegevens van het eerdere onderzoek bij scholen blijkt dat er in het basisonderwijs gemiddeld 4,4 uur per week wordt ingekocht, in het speciaal onderwijs 10,2 uur en in het voortgezet onderwijs 2,6 uur. In het huidige onderzoek gaat het om gemiddeld 9,5 uur per week in het so/vso en 4,2 uur in de overige onderwijssoorten. Hieruit kan dus niet worden geconcludeerd dat de in het onderzoek betrokken leerlingen met zwaardere problematiek kampen dan gemiddeld.

De oververtegenwoordiging van het speciaal onderwijs in het vervolgonderzoek leidt wel tot de conclusie dat er verhoudingsgewijs veel leerlingen met zware problematiek in de respondentgroep te vinden zijn. Daarom wordt bij de analyses onderscheid gemaakt tussen het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs enerzijds en de overige onderwijssoorten (basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en regulier voortgezet onderwijs) anderzijds.

2.5 Benodigde hulp

Om een inschatting te maken van de mate waarin bij deze leerlingen sprake is van regieverlies, zijn vier vragen gesteld naar de omvang van de benodigde hulp op een aantal gebieden. De resultaten daarvan zijn opgenomen in tabel 2.4 tot en met 2.7. In het eerder uitgevoerde onderzoek is de mate van regieverlies bij jongeren in kaart gebracht door bij elk van de vier gebieden vier subvragen te stellen. Met het oog op de vraaglast was dit in het vervolgonderzoek niet mogelijk. Daarom zijn alleen de vier hoofdcategorieën aan de respondenten voorgelegd.

Het eerste gebied is de sociale redzaamheid. Het gaat daarbij bij voorbeeld om de benodigde hulp bij het aanbrengen van structuur in de dagindeling, het plannen en uitvoeren van activiteiten, en het lezen, schrijven en rekenen (rekening houdend met de leeftijd). Op het gebied van sociale redzaamheid hebben negen van de tien leerlingen met pgb vaak of altijd hulp nodig (zie tabel 2.4). Vooral bij de groep met verstandelijke problematiek is de behoefte aan ondersteuning groot, maar de beide overige groepen hebben eveneens doorgaans veel hulp nodig op dit terrein.

Tabel 2.4 – Benodigde hulp bij sociale redzaamheid; naar aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen hulp nodig	2	4%	-	-	3	11%	5	4%
af en toe hulp nodig	6	13%	1	2%	4	14%	11	8%
vaak hulp nodig	24	52%	26	46%	6	21%	56	43%
altijd hulp nodig	14	30%	29	52%	15	54%	58	45%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%	130	100%

De vraag naar de benodigde hulp bij communicatie betreft de ondersteuning die de leerlingen nodig hebben om te begrijpen wat anderen zeggen, om zich verstaanbaar te maken en/of om een gesprek te voeren. Ook hierbij heeft het merendeel (73%) van de leerlingen vaak of altijd hulp nodig (zie tabel 2.5). Vooral leerlingen met een verstandelijke beperking hebben veel hulp nodig bij het communiceren. Van de leerlingen met psychische problemen heeft twee derde vaak of altijd hulp nodig op het gebied van communicatie. Bij de leerlingen met fysieke problemen is de spreiding groot: één op de vijf heeft op dit punt helemaal geen hulp nodig, terwijl ruim een derde altijd hulp nodig heeft.

Tabel 2.5 – Benodigde hulp bij communicatie; naar aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen hulp nodig	4	9%	1	2%	6	21%	11	8%
af en toe hulp nodig	12	26%	10	18%	2	7%	24	18%
vaak hulp nodig	22	48%	27	48%	10	36%	59	45%
altijd hulp nodig	8	17%	18	32%	10	36%	36	28%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%	130	100%

Hulp bij mobiliteit (zich verplaatsen zonder hulpmiddelen, lopen) is – zoals te verwachten valt – vooral nodig bij fysieke problemen. Bij deze groep hebben zes van de tien pgb-leerlingen altijd hulp nodig. De leerlingen met psychische problemen hebben hierbij doorgaans geen hulp nodig, terwijl bij de leerlingen met verstandelijke problemen de helft hierbij geen hulp nodig heeft (zie tabel 2.6).

Tabel 2.6 – Benodigde hulp bij mobiliteit; naar aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen hulp nodig	39	85%	27	48%	6	21%	72	55%
af en toe hulp nodig	6	13%	17	30%	1	4%	24	18%
vaak hulp nodig	-	-	5	9%	4	14%	9	7%
altijd hulp nodig	1	2%	7	13%	17	61%	25	19%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%	130	100%

Hulp bij persoonlijke verzorging betreft onder meer hulp bij eten en drinken, zichzelf reinigen en naar het toilet gaan. Over het geheel gezien heeft een derde daarbij geen hulp nodig en eveneens een derde altijd. De hulp is vooral nodig bij leerlingen met fysieke problemen (79% vaak of altijd) en in iets mindere mate bij leerlingen met verstandelijke problemen (56% vaak of altijd). Bij leerlingen met psychische problemen is deze hulp veel minder aan de orde (zie tabel 2.7).

Tabel 2.7 – Benodigde hulp bij persoonlijke verzorging; naar aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen hulp nodig	30	65%	13	23%	3	11%	46	35%
af en toe hulp nodig	9	20%	12	21%	3	11%	24	18%
vaak hulp nodig	1	2%	11	20%	5	18%	17	13%
altijd hulp nodig	6	13%	20	36%	17	61%	43	33%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%	130	100%

Door per leerling een gemiddelde score te berekenen over de vier in het voorafgaande besproken vormen van ondersteuningsbehoefte, is een maat berekend die een schatting vormt van de ondersteuningsbehoefte². Uit de cijfers in tabel 2.8 blijkt dat pgb-leerlingen met fysieke problematiek gemiddeld de grootste behoefte aan ondersteuning hebben. De relatief grote standaarddeviatie wijst echter op een tamelijk grote spreiding in deze groep. Bij de leerlingen met een verstandelijke beperking is de gemiddelde ondersteuningsbehoefte kleiner dan bij de groep met een fysieke beperking, terwijl de behoefte aan ondersteuning bij de groep met een psychische beperking gemiddeld het kleinst is. Deze groep laat bovendien de kleinste spreiding zien.

Tabel 2.8 – Mate waarin de leerlingen volgens de respondenten hulp of ondersteuning nodig hebben; naar aard van de problematiek

	psychisch	verstandelijk	fysiek	totaal
gemiddelde	2,16	2,79	3,12	2,64
standaarddeviatie	0,49	0,69	0,84	0,76
aantal leerlingen	46	56	28	130

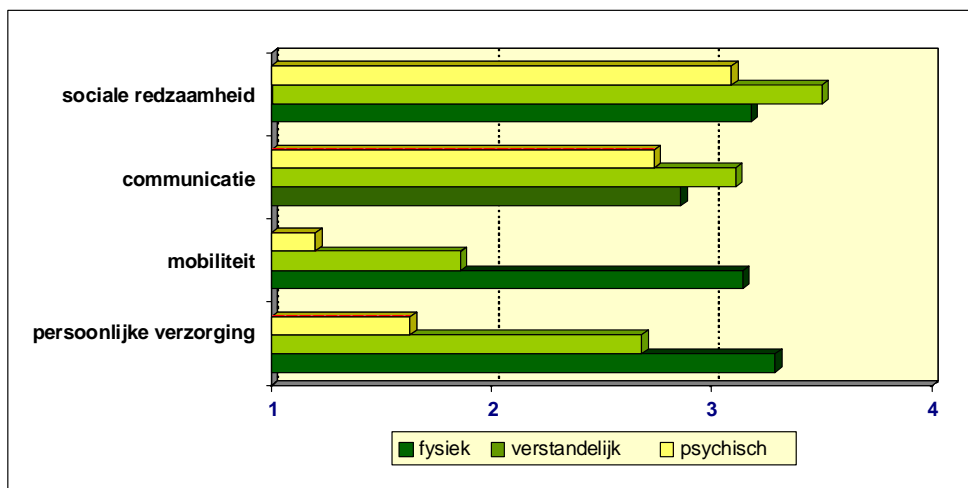
Toelichting: de gemiddelde score kan variëren van 1 tot 4. Zie uitleg in voetnoot 2.

2 De vier items vormen een schaal met een Cronbach alfa van .69. Deze score geeft aan dat het om een redelijk betrouwbare schaal gaat. De gemiddelde score per leerling kan variëren van 1 (bij geen van deze vier activiteiten hulp nodig) tot 4 (bij alle vier activiteiten altijd hulp nodig).

Figuur 2.1 geeft een grafische indruk van de gemiddelde mate waarin deze leerlingen hulp of ondersteuning nodig hebben bij elk van de vier in tabel 2.4 tot en met 2.7 gepresenteerde gebieden, per type van de voornaamste beperking.

De grafiek laat zien dat de groep met een fysieke beperking op alle punten relatief veel hulp nodig heeft, dat de groep met een verstandelijke beperking op drie van de vier punten relatief veel hulp nodig heeft en dat de benodigde hulp bij de groep met een psychische beperking vooral ligt bij sociale redzaamheid en communicatie. De verschillen tussen de drie onderscheiden groepen zijn getoetst in variantieanalyses. De verschillen zijn significant bij sociale redzaamheid ($F=4.06$; $p<.05$), mobiliteit ($F=37.02$; $p<.001$) en persoonlijke verzorging ($F=21.63$; $p<.001$).

Figuur 2.1 – Mate waarin de leerlingen hulp of ondersteuning nodig hebben; naar aard van de problematiek

2.6 Mate van regieverlies

In paragraaf 2.3 is beschreven hoeveel hulp en ondersteuning de leerlingen nodig hebben die op school gebruik maken van een persoonsgebonden budget. Doordat de mate waarin leerlingen zelfredzaam zijn in belangrijke mate samenhangt met hun leeftijd, dient bij het bepalen van de mate van regieverlies rekening te worden gehouden met wat van leerlingen van dezelfde leeftijd mag worden verwacht die geen beperking hebben. In het eerder uitgevoerde onderzoek naar het gebruik van het pgb in het onderwijs (Smeets et al., 2008) is een overzicht van leeftijdsgebonden normwaar-

den opgesteld. In genoemd onderzoek zijn de 4 dimensies van zelfredzaamheid in kaart gebracht met behulp van 17 items. Vervolgens is een schatting van de mate van regieverlies gemaakt, zowel per dimensie als over het geheel, op grond van het verschil tussen de leeftijdsgebonden normscores en de via het onderzoek verkregen scores per jongere.

Zoals we in paragraaf 2.3 hebben aangegeven, was het in verband met het beperken van de vraaglast voor de respondenten niet mogelijk om de mate van zelfredzaamheid te bepalen door per leerling de volledige set van 17 items uit het vorige onderzoek af te nemen. Daarom hebben we ons beperkt tot de 4 hoofddimensies. Vervolgens hebben we dezelfde procedure gevolgd als in het eerdere onderzoek om voor elk van de vier terreinen een maat te construeren voor het regieverlies. Ook is een maat geconstrueerd die een beeld van het totaal geeft³. Hierbij moet worden onderstreept dat het om een *schatting* van de mate van regieverlies gaat en niet om een indeling op grond van vastgestelde criteria. Door de beperking van het aantal vragen kan deze schatting bovendien minder nauwkeurig zijn dan de schatting die in het eerdere onderzoek is gemaakt.

Sociale redzaamheid

Tabel 2.9 laat de ingeschatte mate van regieverlies zien op het gebied van sociale redzaamheid, voor het totaal en geordend naar onderwijssoort. In verband met de relatief kleine aantallen zijn basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en voortgezet onderwijs hierbij samengenomen. Op het gebied van sociale redzaamheid heeft ruim drie kwart van de leerlingen geen of licht regieverlies, zo komt op basis van deze schatting naar voren. Bij een vijfde is sprake van tamelijk regieverlies en slechts bij een enkeling is er veel regieverlies. Het verschil naar onderwijssoort is significant ($\text{Chi}^2=14.04$; $p<.005$). Het gemiddelde regieverlies is aanzienlijk groter bij leerlingen in het speciaal onderwijs.

---

3 De mate van regieverlies is berekend door de score die de respondenten hebben gegeven voor de benodigde hulp of ondersteuning (variërend van 1-4) in mindering te brengen op de normscore voor deze leeftijdsgroep (zie Smeets et al., 2008; pag. 57). De aldus verkregen score is 0 of positief als de leerling op de norm scoort of minder ondersteuning nodig heeft dan de norm. Negatieve scores duiden op meer ondersteuningsbehoefte en dus meer regieverlies dan voor de desbetreffende leeftijd te verwachten zou zijn. Vervolgens is een hercodering uitgevoerd, zodat de volgende scores zijn ontstaan: 0= geen regieverlies (op of boven de norm); 1=licht regieverlies (0.1 - 1.0 onder de norm); 2=tamelijk regieverlies (1.1 – 2.0 onder de norm); 3=veel regieverlies (2.1 – 3.0 onder de norm).

Tabel 2.9 – Schatting van de mate van regieverlies bij sociale redzaamheid, naar onderwijssoort

	bao / sbo / vo		so / vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	31	48%	18	27%	49	38%
licht regieverlies	27	42%	25	38%	52	40%
tamelijk regieverlies	6	9%	20	30%	26	20%
veel regieverlies	-	-	3	5%	3	2%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

In tabel 2.10 wordt onderscheid gemaakt naar aard van de voornaamste stoornis of handicap. Verschillen naar type problematiek zijn niet significant.

Tabel 2.10 – Schatting van de mate van regieverlies bij sociale redzaamheid, naar aard van de voornaamste stoornis / handicap

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	19	41%	19	34%	11	39%
licht regieverlies	16	35%	25	45%	11	39%
tamelijk regieverlies	11	24%	10	18%	5	18%
veel regieverlies	-	-	2	4%	1	4%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

Communicatie

Tabel 2.11 en 2.12 geven een overzicht van de mate van regieverlies bij communicatie, respectievelijk onderscheiden naar onderwijssoort en aard van de (voornaamste) problematiek. Wat de communicatie betreft, is er gemiddeld meer regieverlies dan bij sociale redzaamheid. Een derde kampt met tamelijk regieverlies en één op de acht met veel regieverlies (zie tabel 2.11).

Tabel 2.11 – Schatting van de mate van regieverlies bij communicatie, naar onderwijssoort

	bao / sbo / vo		so / vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	21	33%	14	21%	35	27%
licht regieverlies	22	34%	17	26%	39	30%
tamelijk regieverlies	18	28%	23	35%	41	32%
veel regieverlies	3	5%	12	18%	15	12%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

In het speciaal onderwijs is de gemiddelde mate van regieverlies op het gebied van communicatie significant groter dan in de andere onderwijstypen ($\text{Chi}^2=8.02$; $p<.05$). Bij ruim de helft van de leerlingen is er tamelijk of veel regieverlies. In het regulier basis- en voortgezet onderwijs en het speciaal basisonderwijs geldt dit bij een derde van de leerlingen met een pgb.

Tabel 2.12 – Schatting van de mate van regieverlies bij communicatie, naar aard van de voornaamste stoornis / handicap

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	9	20%	17	30%	9	32%
licht regieverlies	18	39%	15	27%	6	21%
tamelijk regieverlies	15	33%	16	29%	10	36%
veel regieverlies	4	9%	8	14%	3	11%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

Evenals bij de sociale redzaamheid is er geen significant verschil in de mate van regieverlies naar aard van de voornaamste problematiek (zie tabel 2.12).

Mobiliteit

Een kwart van de leerlingen met een pgb heeft tamelijk of veel regieverlies op het gebied van mobiliteit (zie tabel 2.13). In het speciaal onderwijs is die groep wat groter, maar het verschil naar onderwijssoort is niet significant.

Tabel 2.13 – Schatting van de mate van regieverlies bij mobiliteit, naar onderwijssoort

	bao / sbo / vo		so / vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	40	63%	32	49%	72	55%
licht regieverlies	13	20%	12	18%	25	19%
tamelijk regieverlies	3	5%	5	8%	8	6%
veel regieverlies	8	13%	17	26%	25	19%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

De vergelijking naar de aard van de problematiek laat wel een significant verschil zien ($\text{Chi}^2=62.13$; $p<.001$). Zoals voor de hand ligt, treedt regieverlies op dit gebied vooral op bij leerlingen met fysieke problematiek. Hier heeft drie kwart tamelijk (14%) of veel (61%) regieverlies (zie tabel 2.14). Bij de groep met psychische problematiek is er nauwelijks regieverlies bij mobiliteit.

Tabel 2.14 – Schatting van de mate van regieverlies bij mobiliteit, naar aard van de voornaamste stoornis / handicap

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	39	85%	27	48%	6	21%
licht regieverlies	6	13%	18	32%	1	4%
tamelijk regieverlies	-	-	4	7%	4	14%
veel regieverlies	1	2%	7	13%	17	61%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

Persoonlijke verzorging

Het laatste onderdeel betreft de persoonlijke verzorging. Hier is er een significant verschil in regieverlies tussen de onderwijssoorten ($\text{Chi}^2=12.40$; $p<.01$). De leerlingen met veel regieverlies zijn voor het grootste deel in het speciaal onderwijs te vinden (zie tabel 2.15). Daar hebben vier op de tien leerlingen tamelijk veel of veel regieverlies, tegen een kwart in de andere onderwijssoorten.

Tabel 2.15 – Schatting van de mate van regieverlies bij persoonlijke verzorging, naar onderwijssoort

	bao / sbo / vo		so / vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	38	59%	21	32%	59	45%
licht regieverlies	10	16%	17	26%	27	21%
tamelijk regieverlies	12	19%	14	21%	26	20%
veel regieverlies	4	6%	14	21%	18	14%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

Ook hier is het verschil naar aard van de problematiek significant ($\text{Chi}^2=26.26$; $p<.001$) en ook hier kampen vooral leerlingen met fysieke problematiek met regieverlies (39% tamelijk en 25% veel). Bij de groepen met psychische of verstandelijke problematiek heeft de meerderheid geen of licht regieverlies op het gebied van persoonlijke verzorging (zie tabel 2.16).

Tabel 2.16 – Schatting van de mate van regieverlies bij persoonlijke verzorging, naar aard van de voornaamste stoornis / handicap

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	32	70%	23	41%	4	14%
licht regieverlies	7	15%	14	25%	6	21%
tamelijk regieverlies	5	11%	10	18%	11	39%
veel regieverlies	2	4%	9	16%	7	25%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

Schatting van de totale mate van regieverlies

Uit de voor de vier onderdelen van zelfredzaamheid berekende schatting van de mate van regieverlies, hebben we een totaalscore ‘mate van regieverlies’ berekend. Dit is de maximale score die is behaald op één of meer van de genoemde vier gebieden. Tabel 2.17 geeft een overzicht voor de totale groep en per onderwijssoort.

Tabel 2.17 – Schatting van de mate van regieverlies van de leerlingen met pgb, naar onderwijssoort

	bao / sbo / vo		so / vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	8	13%	1	2%	9	7%
licht regieverlies	23	36%	18	27%	41	32%
tamelijk regieverlies	22	34%	19	29%	41	32%
veel regieverlies	11	17%	28	42%	39	30%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

Over het geheel genomen, leidt deze wijze van berekenen van een totaalindex voor de mate van regieverlies tot de conclusie dat zes op de tien leerlingen met een pgb in het onderwijs tamelijk of veel regieverlies hebben. De verschillen naar onderwijssoort zijn significant ($\text{Chi}^2=13.66$; $p<.005$). In het speciaal onderwijs kampen ongeveer zeven op de tien leerlingen die een pgb hebben met tamelijk of veel regieverlies. In het reguliere basis- en voortgezet onderwijs en in het speciaal basisonderwijs geldt dat voor ongeveer de helft (zie tabel 2.17).

Ook de verschillen naar problematiek zijn significant ($\text{Chi}^2=22.17$; $p<.001$). Bij de leerlingen met fysieke problematiek is de mate van regieverlies gemiddeld het grootst: bij zes op de tien is er veel regieverlies en bij een kwart is er tamelijk regieverlies (zie tabel 2.18).

Tabel 2.18 – Schatting van de mate van regieverlies van de leerlingen met pgb; naar aard van de voornaamste problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
geen regieverlies	3	7%	5	9%	1	4%
licht regieverlies	17	37%	21	38%	3	11%
tamelijk regieverlies	20	43%	14	25%	7	25%
veel regieverlies	6	13%	16	29%	17	61%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

2.7 Overige achtergrondkenmerken

De overige achtergrondkenmerken van de leerlingen die in het onderzoek aan bod zijn gekomen, zijn de leeftijd en het al dan niet beschikbaar zijn van leerlinggebonden financiering.

Uit het overzicht naar leeftijd blijkt dat de leerlingen met psychische problemen waarover informatie is verzameld, gemiddeld ongeveer anderhalf jaar ouder zijn dan de beide overige groepen (zie tabel 2.19). De jongste leerlingen met psychische problemen zijn 7 jaar, terwijl de jongste leerlingen met verstandelijke of fysieke beperkingen 4 jaar zijn. In het basisonderwijs is de gemiddelde leeftijd van de leerlingen met pgb 8,2 jaar, in het so/vso cluster 3 is dat 10,8 jaar en in het voortgezet onderwijs 14,8 jaar.

Tabel 2.19 – Verdeling qua leeftijd; naar aard van de problematiek

	psychisch	verstandelijk	fysiek	totaal
gemiddelde	11,5	9,8	9,9	10,4
standaarddeviatie	3,0	3,7	3,4	3,5
minimum – maximum	7 – 17	4 – 18	4 – 16	4 – 18
aantal leerlingen	46	56	28	130

Vrijwel alle leerlingen met een pgb in het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en voortgezet onderwijs waarover in dit onderzoek informatie is verzameld, hebben tevens leerlinggebonden financiering, zoals tabel 2.20 laat zien.

Tabel 2.20 – Combinatie van leerlinggebonden financiering en pgb; naar schoolsoort

	bao	sbo	vo	totaal
wel pgb, maar geen lgf	1	1	1	3
zowel pgb als lgf	38	5	17	60
niet bekend	1	-	-	1
aantal leerlingen	40	6	18	64

3 Aard en omvang van de ondersteuning

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten beschreven van de vragen naar de omvang van de ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget op school, de aard van de ondersteuning, de functionaris die deze ondersteuning levert en de gevolgen als het persoonsgebonden budget zou wegvallen.

3.2 Ondersteuning van pgb-houders op school

Eén van de conclusies van het eerder uitgevoerde onderzoek naar de inzet van het persoonsgebonden budget in het onderwijs, was dat leerlingen met een pgb gemiddeld 4 uur per week gebruik maken van ondersteuning ten laste van dat budget. De in dit vervolgonderzoek verzamelde informatie leidt tot een hogere schatting. Gemiddeld maken deze leerlingen 7,2 uur per week gebruik van ondersteuning ten laste van het pgb, zo blijkt uit de informatie die door de scholen is verstrekt (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 – Aantal uren ondersteuning per week op school ten laste van het persoonsgebonden budget; naar onderwijssoort

	bao-sbo-vo	so-vso	totaal
gemiddelde	4,2	9,5	7,2
standaarddeviatie	5,8	7,6	7,3
minimum – maximum	0,5 – 35	1 – 30	0,5 – 35
waarvan...			
• ≤ 2 uur per week	15%	9%	25%
• 3 tot 5 uur per week	39%	29%	33%
• 6 tot 10 uur per week	11%	33%	24%
• > 10 uur per week	6%	27%	18%
aantal leerlingen	54	66	120

Hierbij ligt de schatting van het aantal uren per leerling per week ten laste van het pgb in het speciaal onderwijs op ruim het dubbele van de schatting in het reguliere onder-

wijs en/of speciaal basisonderwijs⁴. Het gaat om respectievelijk 9,5 en 4,2 uur per week. Dit verschil is significant ($F=18.08$; $p<.001$).

In tabel 3.2 is een overzicht naar aard van de (overwegende) problematiek opgenomen. Er is geen significant verschil tussen de drie onderscheiden groepen in de gemiddelde omvang van de ondersteuning. Leerlingen met een psychische of verstandelijke beperking krijgen gemiddeld bijna 7 uur ondersteuning per week ten laste van het pgb, terwijl leerlingen met een fysieke beperking gemiddeld iets meer dan 8 uur per week vanuit het pgb ondersteund worden. De onderlinge verschillen tussen leerlingen zijn echter groot, los van de aard van de beperking. Zo varieert de omvang van de ondersteuning per leerling van 0,5 tot 35 uur per week.

Tabel 3.2 – Aantal uren ondersteuning per week op school ten laste van het persoonsgebonden budget; naar aard van de problematiek

	psychisch	verstandelijk	fysiek
gemiddelde	6,9	6,9	8,2
standaarddeviatie	8,2	5,3	9,2
minimum – maximum	0,5 – 30	1 – 23	0,5 – 35
waarvan...			
• ≤ 2 uur per week	39%	15%	23%
• 3 tot 5 uur per week	27%	38%	35%
• 6 tot 10 uur per week	17%	30%	23%
• > 10 uur per week	17%	17%	19%
aantal leerlingen	41	53	26

Bij de leerlingen met een psychische beperking heeft een relatief grote groep (vier van de tien) niet meer dan 2 uur per week ondersteuning ten laste van het pgb (zie tabel 3.2). Het vrij hoge gemiddelde is hier mede te wijten aan een groep van 5 leerlingen (oftewel 12%) met 22 tot 30 uur ondersteuning per week. Bij de leerlingen met een verstandelijke beperking is de spreiding geringer. Hier heeft het merendeel tussen 3 en 9 uur ondersteuning per week. De groep met fysieke beperking laat de grootste spreiding in de inzet van ondersteuning ten laste van het pgb noteren.

⁴ Bij 3 leerlingen in 2 basisscholen is aangegeven dat zij 0 uur ondersteuning ten laste van het pgb hebben. In een school voor lwoo-vmbo is dat bij 2 leerlingen het geval. Deze 5 leerlingen zijn buiten beschouwing gelaten bij het berekenen van de gemiddelden.

De respondenten is verzocht per leerling aan te geven welke ondersteuning deze leerling ten laste van het pgb op school krijgt en om hoeveel uur per week het daarbij gaat. Het aantal vormen van ondersteuning varieert van 1 tot 5 per leerling. Het aldus verkregen overzicht van typen ondersteuning is vervolgens teruggebracht tot 10 categorieën en een categorie ‘diversen’. Tabel 3.3 geeft een overzicht, met percentages leerlingen die deze ondersteuning ontvangen. Een nadere specificatie van de typen ondersteuning is te vinden in de bijlage.

Tabel 3.3 – Typen ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget; naar onderwijssoort

	bao-sbo-vo	so-vso	totaal
% leerlingen met ...			
• activerende begeleiding	3%	5%	4%
• ondersteunende begeleiding	2%	68%	36%
• begeleiding bij het volgen van onderwijs, tijdens de lessen	19%	5%	11%
• structureren, pre-teaching, huiswerkbegeleiding	19%	2%	10%
• steun m.b.t. sociale redzaamheid /sociale vaardigheden	19%	5%	11%
• begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas	29%	-	14%
• begeleiding bij transitie (mobiliteit, verplaatsing)	14%	-	6%
• persoonlijke verzorging	32%	39%	35%
• verpleging	3%	9%	6%
• begeleiding bij communicatie	5%	6%	6%
• diversen	14%	5%	9%
aantal leerlingen	59	65	124

Toelichting: De som van de percentages is groter dan 100 doordat leerlingen van meer dan één vorm van ondersteuning gebruik kunnen maken.

In het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs wordt het pgb vooral ingezet voor ondersteunende begeleiding (twee derde van de pgb-gebruikers) en voor persoonlijke verzorging (vier op de tien). In de andere onderwijssoorten is de inzet gevarieerder. Persoonlijke verzorging (een derde) en begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas (tussen een kwart en een derde) worden het meest genoemd. Daarbij gaat het bij voorbeeld om begeleiding tijdens de gymles, in de pauzes en bij het overblijven.

Tabel 3.4 laat de verdeling naar aard van de problematiek zien. Bij leerlingen met een verstandelijke beperking wordt het pgb vooral gebruikt voor persoonlijke verzorging en ondersteunende begeleiding. Ook bij leerlingen met een fysieke beperking wordt persoonlijke verzorging het meest genoemd, gevolgd door ondersteunende begeleiding en verpleging. Bij de leerlingen met psychische problematiek is er meer variatie qua inzet van het pgb. Hier gaat het vaak om ondersteunende begeleiding, begeleiding bij leeractiviteiten in de les, begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas (zoals tijdens het overblijven, de gymles, zwemles en het buiten spelen) en hulp bij het leren (zoals bij het structureren van taken, via pre-teaching of huiswerkbegeleiding).

Tabel 3.4 – Typen ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget; naar aard van de problematiek

	psychisch	verstandelijk	fysiek
% leerlingen met ...			
• activerende begeleiding	11%	-	-
• ondersteunende begeleiding	20%	48%	38%
• begeleiding bij het volgen van onderwijs, tijdens de lessen	16%	13%	-
• structureren, pre-teaching, huiswerkbegeleiding	16%	9%	-
• steun m.b.t. sociale redzaamheid /sociale vaardigheden	14%	9%	12%
• begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas	18%	9%	15%
• begeleiding bij transitie (mobiliteit, verplaatsing)	7%	6%	8%
• persoonlijke verzorging	11%	50%	46%
• verpleging	-	2%	27%
• begeleiding bij communicatie	9%	6%	-
• diversen	14%	2%	15%
aantal leerlingen	44	54	26

Toelichting: De som van de percentages is groter dan 100 doordat leerlingen van meer dan één vorm van ondersteuning gebruik kunnen maken.

In tabel 3.5 is het gemiddelde aantal uren per week per type ondersteuning opgenomen en het aantal leerlingen in de onderzoeksgroep dat deze vorm van ondersteuning ontvangt. Dit gemiddelde is per categorie ondersteuning berekend door het totale aantal uren te delen door het aantal leerlingen dat deze vorm van ondersteuning krijgt. De aantallen hebben dus steeds betrekking op de groep met deze ondersteuning.

In het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en voortgezet onderwijs vergt persoonlijke verzorging het grootste deel van het budget: gemiddeld 4 uur per week bij de leerlingen die deze vorm van ondersteuning krijgen. Bovendien is dit het meest genoemde type ondersteuning (zie tabel 3.5). In het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs vormt ondersteunende begeleiding de hoofdmoot: deze wordt door het merendeel van de pgb-leerlingen afgenomen en kost gemiddeld 8,6 uur per week.

Tabel 3.5 – Omvang van de ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget, in gemiddeld aantal uren per week bij de leerlingen die deze ondersteuning krijgen; naar type ondersteuning en onderwijssoort

	bao-sbo-vo		so-vso		totaal	
	gem.	n	gem.	n	gem.	n
• activerende begeleiding	0,5	1	8,7	3	6,6	4
• ondersteunende begeleiding	2,0	1	8,6	43	8,5	44
• begeleiding bij het volgen van onderwijs, tijdens de lessen	2,4	7	5,3	3	3,3	10
• structureren, pre-teaching, huiswerkbegeleiding	1,3	9	10,0	1	2,2	10
• steun m.b.t. sociale redzaamheid sociale vaardigheden	2,1	9	3,0	3	2,3	12
• begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas	2,3	13	-	-	2,3	13
• begeleiding bij transitie (mobiliteit, verplaatsing)	2,7	4	-	-	2,8	4
• persoonlijke verzorging	4,0	15	2,8	24	3,3	39
• verpleging	2,3	2	3,6	6	3,2	8
• begeleiding bij communicatie	1,0	1	9,3	4	7,6	5
• diversen	1,6	6	11,0	3	4,7	9

Toelichting: in de tabel staan gemiddelde aantallen uren per week ('gem.'); deze zijn berekend door het totale aantal uren per type ondersteuning te delen door het aantal leerlingen dat deze vorm van ondersteuning ontvangt ('n').

In tabel 3.6 geven we een overzicht waarin onderscheid wordt gemaakt naar aard van de (voornaamste) problematiek. Bij de leerlingen met fysieke beperking wordt het grootste deel van het budget besteed aan ondersteunende begeleiding. Hiervan maken 10 leerlingen gebruik, met een gemiddelde van bijna 11 uur per leerling per week. Op de tweede plaats komt de persoonlijke verzorging (11 leerlingen, gemiddeld 5 uur per leerling per week). Bij de leerlingen met een verstandelijke beperking komt een vergelijkbaar beeld naar voren. Daar is ondersteunende begeleiding genoemd bij 26 leerlingen (gemiddeld 7 uur en 45 minuten) en persoonlijke verzorging bij 25 leerlingen

(gemiddeld ruim 2,5 uur per week). Ook bij de leerlingen met psychische problematiek vormt de ondersteunende begeleiding het grootste deel (8 leerlingen, gemiddeld 8 uur per leerling per week).

Tabel 3.6 – Omvang van de ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget, in gemiddeld aantal uren per week bij de leerlingen die deze ondersteuning krijgen; naar type ondersteuning en aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	gem.	n	gem.	n	gem.	n
• activerende begeleiding	6,6	4	-	-	-	-
• ondersteunende begeleiding	8,1	8	7,8	26	10,7	10
• begeleiding bij het volgen van onderwijs, tijdens de lessen	4,0	5	2,6	5	-	-
• structureren, pre-teaching, huiswerkbegeleiding	1,0	5	3,4	5	-	-
• steun m.b.t. sociale redzaamheid sociale vaardigheden	1,5	6	4,0	3	2,3	3
• begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas	3,0	6	2,3	4	1,0	3
• begeleiding bij transitie (mobiliteit, verplaatsing)	0,8	2	2,0	1	7,5	1
• persoonlijke verzorging	2,2	3	2,7	25	5,0	11
• verpleging	-	-	6,9	1	2,7	7
• begeleiding bij communicatie	9,0	4	2,0	1	-	-
• diversen	6,1	6	3,0	1	1,5	2

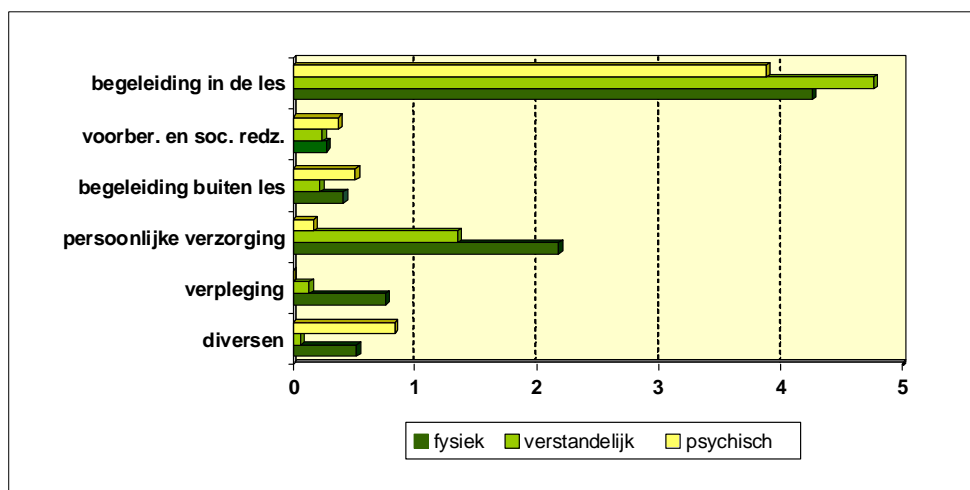
Toelichting: in de tabel staan gemiddelde aantallen uren per week ('gem.'); deze zijn berekend door het totale aantal uren per type ondersteuning te delen door het aantal leerlingen dat deze vorm van ondersteuning ontvangt ('n').

Figuur 3.1 geeft eveneens een indruk van de omvang van de ondersteuning, naar type problematiek van de leerling. Daarbij is het totale aantal uren per categorie gemiddeld over het totale aantal leerlingen waarvan gegevens beschikbaar zijn. Hierbij zijn enkele categorieën samengevoegd⁵. De grafiek laat zien dat het overgrote deel van de

⁵ De categorieën 'activerende begeleiding', 'ondersteunende begeleiding', 'begeleiding bij het volgen van onderwijs, tijdens de lessen' en 'begeleiding bij communicatie' zijn samengevoegd tot de categorie 'begeleiding in de les'. De categorieën 'structureren, pre-teaching, huiswerkbegeleiding' en 'steun m.b.t. sociale redzaamheid / sociale vaardigheden' zijn samengevoegd tot 'voorbereiding en sociale redzaamheid'. De categorieën 'begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas' en 'begeleiding bij transitie' zijn samengevoegd tot 'begeleiding buiten de les'.

ondersteuning die ten laste van het pgb wordt ingezet, begeleiding van de leerling tijdens de les betreft. Daarnaast neemt persoonlijke verzorging nog enige tijd in beslag bij leerlingen met verstandelijke problematiek en vooral bij leerlingen met fysieke problematiek. Andere vormen van ondersteuning zijn – over het geheel gezien – beperkt in omvang.

Figuur 3.1 – Omvang van de ondersteuning in uren per week, naar type activiteit, gemiddeld over alle leerlingen met respectievelijk fysieke, psychische en verstandelijke problematiek

Tot besluit van de vragen naar ondersteuning, is de respondenten verzocht aan te geven welke functionaris de genoemde ondersteuning levert en of deze al dan niet bij de school in dienst is. In tabel 3.7 wordt daarbij onderscheid gemaakt naar onderwijssoort en in tabel 3.8 naar aard van de problematiek.

Uit de verkregen informatie blijkt dat de ondersteuning vooral door particuliere hulpverleners wordt gegeven, maar dat ook medewerkers van zorginstellingen en personeel van de school een belangrijk aandeel hebben in de zorg die ten laste van het pgb wordt verleend. Personeel van de school wordt in een derde van de gevallen als zorgverlener genoemd. Daarbij gaat het vaak om onderwijs- of klassenassistenten. Hierbij is overigens sprake van grote verschillen naar onderwijssoort. In het reguliere onderwijs en/of het speciaal basisonderwijs krijgt de helft van de leerlingen met een pgb ondersteuning van onderwijspersoneel in dienst van de school. In het speciaal onderwijs is dat slechts bij één op de zeven het geval. In het speciaal onderwijs worden

meer zorgverleners uit externe instellingen ingezet dan in de overige onderwijssoorten (zie tabel 3.7).

Tabel 3.7 – Functionarissen die de ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget op school geven; naar onderwijssoort

	bao-sbo-vo	so-vso	totaal
% met ondersteuning van ...			
• zorgverlener externe instelling	25%	42%	34%
• particuliere hulpverlener	44%	42%	43%
• onderwijsgevende niet in dienst school	-	5%	2%
• leerkracht / onderwijsassistent in dienst school	51%	14%	32%
• onbekend	24%	31%	28%
• anders	14%	3%	8%
aantal leerlingen	59	64	123

Toelichting: De som van de percentages is groter dan 100 doordat leerlingen van meer dan één functionaris ondersteuning kunnen krijgen.

Tabel 3.8 – Functionarissen die de ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget op school geven; naar aard van de problematiek

	psychisch	verstandelijk	fysiek
% met ondersteuning van ...			
• zorgverlener externe instelling	32%	37%	33%
• particuliere hulpverlener	41%	35%	63%
• onderwijsgevende niet in dienst school	5%	2%	-
• leerkracht / onderwijsassistent in dienst school	45%	25%	22%
• onbekend	11%	42%	26%
• anders	2%	10%	15%
aantal leerlingen	44	52	27

Toelichting: De som van de percentages is groter dan 100 doordat leerlingen van meer dan één functionaris ondersteuning kunnen krijgen.

In tabel 3.8 geven we een overzicht waarbij een onderverdeling naar aard van de (voornaamste) problematiek van de leerling wordt gemaakt. Vooral bij leerlingen met psychische problematiek is de bijdrage van personeel in dienst van de school verhoudingsgewijs groot. Bij de leerlingen met fysieke beperkingen worden daarentegen aanzienlijk meer particuliere hulpverleners ingezet dan bij de andere twee groepen.

3.3 Gevolgen van het eventuele wegvallen van het persoonsgebonden budget

Met ingang van 2009 zijn door de landelijke overheid aanpassingen in de AWBZ-regeling doorgevoerd. De functies ‘ondersteunende begeleiding’ en ‘activerende begeleiding’ zijn vervangen door de nieuwe functie ‘begeleiding’. Hiervoor wordt alleen een budget toegekend aan personen met matige of zware beperkingen voor wie anders de zelfredzaamheid in het geding komt. Daarnaast is een gedeelte van de functie ‘activerende begeleiding’ overgebracht naar de functie ‘behandeling’, waarvoor geen pgb wordt afgegeven. In 2009 geldt een overgangsrecht voor personen met een indicatiebesluit voor de functies ondersteunende en/of activerende begeleiding. In de loop van 2009 worden nieuwe indicaties afgegeven⁶.

Deze wijzigingen zullen op de kortere of langere termijn invloed hebben op de budgetten van (een deel van de) leerlingen die op school gebruik maken van een pgb. Leerlingen met een licht regieverlies kunnen hun pgb verliezen als zij alleen voor ondersteunende begeleiding (in uren) een budget hebben. Bij anderen kan het pgb na herindicatie kleiner worden. Vooruitlopend op de wijzigingen, is de respondenten gevraagd aan te geven in hoeverre het *eventuele* wegvallen van het persoonsgebonden budget bij deze leerlingen consequenties zal hebben voor de zorg die deze leerlingen op school krijgen en voor hun mogelijkheden om op deze school te blijven.

Tabel 3.9 laat de antwoorden zien op de vraag of deze leerlingen zonder pgb nog voldoende zorg zouden krijgen op deze school. Daarover zijn de respondenten duidelijk: 82 procent is van mening dat deze leerlingen zonder pgb niet voldoende zorg zouden krijgen, terwijl 11 procent denkt dat dit wel nog het geval zou zijn. Er zijn op dit punt geen significante verschillen naar onderwijstype.

---

6 College voor zorgverzekeringen (2008). *Persoonsgebonden budget AWBZ. Informatiebulletin voor de budgethouders (december 2008)*. Diemen: College voor zorgverzekeringen.

Tabel 3.9 – Zou deze leerling zonder pgb nog voldoende zorg krijgen op deze school; naar onderwijssoort

	bao-sbo-vo		so-vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
weet ik niet	5	8%	4	6%	9	7%
nee	49	77%	58	88%	107	82%
ja	10	16%	4	6%	14	11%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

Vooraf bij de fysieke en verstandelijke problemen is volgens de respondenten bij nagenoeg alle leerlingen het pgb noodzakelijk om voldoende zorg te kunnen krijgen (zie tabel 3.10). Bij de leerlingen met psychische problemen is men daarover wat minder uitgesproken, maar ook daar is 70 procent van mening dat het pgb noodzakelijk is om voldoende zorg te krijgen.

Tabel 3.10 – Zou deze leerling zonder pgb nog voldoende zorg krijgen op deze school; naar aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
weet ik niet	6	13%	2	4%	1	4%
nee	32	70%	49	88%	26	93%
ja	8	17%	5	9%	1	4%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

De volgende vraag betreft de mogelijkheden van de school om het eventuele verlies aan zorg bij het wegvallen van het pgb te compenseren. De overgrote meerderheid (84%) denkt dat dit niet het geval zal zijn. Slechts bij één op de twintig pgb-leerlingen verwacht men dit verlies te kunnen compenseren (zie tabel 3.11). In een nadere toelichting geeft een aantal respondenten bovendien aan dat eventuele compensatie ten koste zal gaan van de tijd die aan onderwijs kan worden besteed. Ook hier treden geen significante verschillen tussen schooltypen op. De verschillen naar aard van de problematiek (zie tabel 3.12) zijn evenmin significant.

Tabel 3.11 – Zou de school het verlies aan zorg voor deze leerling kunnen compenseren bij het wegvallen van het pgb; naar onderwijssoort

	bao-sbo-vo		so-vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
weet ik niet	8	13%	6	9%	14	11%
nee	51	80%	58	88%	109	84%
ja	5	8%	2	3%	7	5%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

Tabel 3.12 – Zou de school het verlies aan zorg voor deze leerling kunnen compenseren bij het wegvallen van het pgb; naar aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
weet ik niet	5	11%	7	13%	2	7%
nee	37	80%	48	86%	24	86%
ja	4	9%	1	2%	2	7%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

De volgende vraag die is gesteld, is de vraag of deze leerling zonder pgb nog op deze school zou kunnen blijven. Zoals tabel 3.13 laat zien, wordt vooral in het reguliere onderwijs en het speciaal basisonderwijs in de meerderheid van de gevallen ‘nee’ geantwoord: rond 60 procent van deze leerlingen zou zonder pgb niet op deze school kunnen blijven. Bijna een kwart zou dat wel kunnen en daarnaast zijn er nog leerlingen waarvan men dit nog niet weet. In het speciaal onderwijs zou rond 40 procent niet op deze school kunnen blijven. Over het geheel genomen zou rond de helft van deze leerlingen volgens de respondenten niet meer op deze school kunnen blijven als hun pgb zou wegvallen. Het verschil naar onderwijssoort is significant ($\text{Chi}^2=7.28$; $p<.05$).

Tabel 3.13 – Zou deze leerling zonder pgb nog op deze school kunnen blijven; naar onderwijssoort

	bao-sbo-vo		so-vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
weet ik niet	11	17%	12	18%	23	18%
nee	39	61%	26	39%	65	50%
ja	14	22%	28	42%	42	32%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

Bij de leerlingen met een verstandelijke handicap is de verwachting dat zes van de tien niet meer op de desbetreffende school zouden kunnen blijven (zie tabel 3.14). Bij de leerlingen met psychische problematiek kan men minder goed inschatten of zij nog op dezelfde school zouden kunnen blijven. Hier weet men dat niet bij één op de drie. Mede daardoor is het percentage van de groep met psychische problemen waarvan men verwacht deze zonder pgb op school te kunnen handhaven (28%), kleiner dan bij de leerlingen met verstandelijke of fysieke problemen (respectievelijk 32% en 39%). De verschillen naar aard van de problematiek zijn significant ($\text{Chi}^2=12.59$; $p<.05$).

Tabel 3.14 – Zou deze leerling zonder pgb nog op deze school kunnen blijven; naar aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
weet ik niet	15	33%	4	7%	4	14%
nee	18	39%	34	61%	13	46%
ja	13	28%	18	32%	11	39%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

3.4 Het persoonsgebonden budget en het aannamebeleid van de school

De vierde onderzoeksvraag betreft de mogelijke gevolgen op het aannamebeleid van de school van het wegvallen van de mogelijkheid om op school gebruik te maken van ondersteuning ten laste van het persoonsgebonden budget. De gedachte daarachter is dat scholen – met name scholen voor regulier onderwijs – in de toekomst bepaalde

groepen leerlingen niet meer zullen plaatsen in verband met de aard van hun problematiek. De respondenten van het onderzoek is verzocht bij elke leerling aan te geven een inschatting te maken van de gevolgen voor het aannamebeleid van de school als leerlingen met deze problematiek *in de toekomst geen ondersteuning via een persoonsgebonden budget meer zouden hebben*. Tabel 3.15 geeft een overzicht van de resultaten van die vraag, waarbij een onderverdeling naar onderwijssoort is gemaakt.

Tabel 3.15 – Zou verlies van het pgb voor leerlingen met deze problematiek invloed hebben op het aannamebeleid van deze school; naar onderwijssoort

	bao-sbo-vo		so-vso		totaal	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
weet ik niet	27	42%	13	20%	40	31%
nee	19	30%	34	52%	53	41%
ja	18	28%	19	29%	37	28%
totaal	64	100%	66	100%	130	100%

Bij ruim een kwart van de leerlingen (28%) zijn de respondenten van mening dat verlies van het pgb voor de groep met deze problematiek invloed zal hebben op het aannamebeleid van de school. Dat geldt zowel voor het speciaal onderwijs als voor de overige onderwijssoorten. Het verschil naar onderwijssoort is significant ($\text{Chi}^2=9.14$; $p<.05$), doordat de groep die geen invloed op het aannamebeleid voorziet, in het speciaal onderwijs groter is. In de helft van de gevallen verwacht men in het so/vso geen effect op het aannamebeleid. In de overige onderwijssoorten verwacht men bij 30 procent geen invloed. Overigens wordt er door sommige respondenten uit het speciaal onderwijs op gewezen dat men leerlingen met deze problematiek *moet* aannemen.

Het overzicht naar aard van de problematiek (tabel 3.16) laat zien dat men in de scholen vooral negatieve effecten op het aannamebeleid voorziet waar het leerlingen met verstandelijke problematiek betreft: ruim een derde (36%) verwacht hier gevolgen voor het aannamebeleid. Wat het aannamebeleid met betrekking tot leerlingen met psychische problemen betreft als het pgb zou wegvallen, is er nog relatief veel onduidelijkheid.

Tabel 3.16 – Zou verlies van het pgb voor leerlingen met deze problematiek invloed hebben op het aannamebeleid van deze school; naar aard van de problematiek

	psychisch		verstandelijk		fysiek	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
weet ik niet	18	39%	13	23%	9	32%
nee	16	35%	23	41%	14	50%
ja	12	26%	20	36%	5	18%
totaal	46	100%	56	100%	28	100%

4 Conclusies en discussie

4.1 Inleiding

Het doel van het onderzoek was het beantwoorden van vier onderzoeksvragen:

1. Wat is de aard van de problematiek van de individuele leerlingen die gebruik maken van een persoonsgebonden budget op school en wat is de mate van regieverlies van die leerlingen?
2. Welke ondersteuning wordt per leerling met een persoonsgebonden budget op school ingezet ten laste van dat budget, door wie wordt die ondersteuning geleverd en wat is de omvang van die ondersteuning?
3. Wat zou het eventuele wegvallen van het persoonsgebonden budget betekenen voor de zorg die deze leerling krijgt en voor de mogelijkheden om die leerling op deze school te handhaven?
4. Wat zou het eventuele wegvallen van het persoonsgebonden budget voor (bepaalde groepen) leerlingen betekenen voor het toekomstige aannamebeleid van de school?

In dit hoofdstuk beantwoorden we deze onderzoeksvragen, waarbij we tevens een samenvatting geven van de belangrijkste conclusies van het onderzoek. Een discussieparagraaf rondt het hoofdstuk af.

4.2 Aard en omvang van de problematiek

De eerste onderzoeksvraag heeft betrekking op de aard van de problematiek van de leerlingen die op school gebruik maken van het persoonsgebonden budget en op de mate van regieverlies van deze leerlingen.

Het onderzoek heeft gedetailleerde informatie opgeleverd over 130 leerlingen. Daarvan bezoeken er 40 een basisschool, 6 een school voor speciaal basisonderwijs, 18 een school voor voortgezet onderwijs en 66 een school voor speciaal of voortgezet speciaal onderwijs (waarvan het merendeel een school in cluster 3). Van deze leerlingen heeft 58 procent een verstandelijke beperking als (belangrijkste) handicap, 28 procent een psychische beperking en 22 procent een fysieke beperking. In het basisonderwijs en in cluster 3 van het speciaal onderwijs heeft het merendeel van de leerlingen die op school een pgb inzetten, een verstandelijke beperking. In het voortgezet onderwijs heeft het merendeel een psychische beperking. Bijna alle leerlingen met

een pgb die niet naar een school voor speciaal of voortgezet speciaal onderwijs gaan, beschikken tevens over leerlinggebonden financiering (lgf).

In vergelijking met het eerder uitgevoerde onderzoek naar het gebruik van het pgb in het onderwijs (Smeets e.a., 2008), zijn in dit vervolgonderzoek de leerlingen uit het speciaal onderwijs oververtegenwoordigd. Het pgb wordt hier vooral ingezet door leerlingen op scholen in cluster 3 (voor leerlingen met verstandelijke, fysieke en/of meervoudige beperkingen). Het voortgezet onderwijs is verhoudingsgewijs weinig vertegenwoordigd bij de deelnemers aan het onderzoek. Mede hierdoor zijn er relatief minder leerlingen met (overwegend) psychische problematiek. Om vertekening van resultaten te voorkomen, is er in de analyses onderscheid gemaakt tussen het (voortgezet) speciaal onderwijs en de andere onderwijssoorten.

Per leerling zijn vier vragen gesteld naar de mate van zelfredzaamheid. Deze vragen betroffen achtereenvolgens de benodigde hulp bij sociale redzaamheid, communicatie, mobiliteit en persoonlijke verzorging. De functionarissen van de scholen is verzocht een inschatting hiervan te maken. Vervolgens hebben wij een schatting gemaakt van de mate van regieverlies in vergelijking met leerlingen zonder beperkingen, rekening houdend met de leeftijd. Per onderdeel van de zelfredzaamheid is op deze manier ingeschat of de leerling geen, licht, tamelijk of veel regieverlies heeft. Bovendien hebben we een totaalscore 'mate van regieverlies' berekend. Dat is de maximale score die is behaald op één of meer van de genoemde vier gebieden.

Volgens deze schatting heeft bijna een derde van de leerlingen met een pgb tamelijk regieverlies en eveneens bijna een derde veel regieverlies. Bij de leerlingen met fysieke problematiek is het regieverlies het grootst. Bij een kwart van hen is er tamelijk regieverlies en bij zes op de tien veel regieverlies. Bij de groep met verstandelijke problematiek heeft eveneens een kwart tamelijk regieverlies, terwijl ruim een kwart veel regieverlies heeft. Bij de leerlingen met psychische problematiek hebben er rond vier op de tien tamelijk regieverlies en een op de acht veel regieverlies. De vergelijking naar onderwijssoort⁷ laat zien dat in het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs zeven op de tien leerlingen kampen met tamelijk of veel regieverlies en in de overige onderwijssoorten de helft.

De verschillen naar aard van de beperking op de vier onderscheiden aspecten van zelfredzaamheid zijn niet significant bij sociale redzaamheid en communicatie. Op

---

7 Hier is een vergelijking gemaakt tussen enerzijds het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en voortgezet onderwijs (64 leerlingen) en anderzijds het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs (66 leerlingen).

deze twee terreinen loopt de mate van regieverlies dus weinig uiteen tussen de onderscheiden groepen. Wel significant is het verschil bij mobiliteit, waar de leerlingen met fysieke problemen (zoals voor de hand ligt) verreweg de grootste mate van regieverlies laten zien. Ook op het gebied van persoonlijke verzorging is het verschil significant. Ook hier is het regieverlies het sterkst bij de groep met een fysieke beperking, gevolgd door de leerlingen met een verstandelijke beperking. De vergelijking tussen speciaal onderwijs en de overige onderwijssoorten laat op alle vier onderscheiden gebieden een significant verschil zien. Voor alle gebieden geldt dat de leerlingen met de grootste mate van regieverlies in het speciaal of voortgezet speciaal onderwijs zitten.

4.3 Aard en omvang van de ondersteuning

De tweede onderzoeksvraag betreft de aard en omvang van de ondersteuning die op school ten laste van het persoonsgebonden budget voor leerlingen wordt ingezet en de functionaris die deze ondersteuning levert.

De omvang van de ondersteuning die ten laste van het pgb door deze leerlingen wordt afgenomen, laat een forse variatie zien. Het minimum dat wordt gemeld, is een half uur per week, terwijl het maximum 35 uur per week bedraagt. Gemiddeld ontvangen leerlingen met fysieke beperkingen 8 uur per week en leerlingen met een verstandelijke of psychische beperking 7 uur per week. Dit is overigens meer dan uit het eerder uitgevoerde onderzoek naar het pgb in het onderwijs naar voren kwam. Toen kwam het gemiddelde uit op 4 uur per week. Van de leerlingen met psychische problematiek ontvangt een relatief groot aandeel (rond 40%) niet meer dan 2 uur ondersteuning per week ten laste van het pgb. De vergelijking naar onderwijssoort laat zien dat de leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs ruim het dubbele aantal uren begeleiding ten laste van het pgb krijgen in vergelijking met andere onderwijssoorten (respectievelijk 9,5 en 4,2 uur gemiddeld per week).

In het so/vso wordt het pgb vooral ingezet voor ondersteunende begeleiding (bij twee derde van de leerlingen met een pgb), gevolgd door persoonlijke verzorging (vier op de tien). In de overige onderwijssoorten is het beeld meer divers. Hier worden persoonlijke verzorging (een derde) en begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas (ruim een kwart) het meest genoemd. Kijken we naar de aard van de (voornaamste) beperking, dan krijgen leerlingen met een verstandelijke beperking en leerlingen met een fysieke beperking met de gelden uit het pgb vooral ondersteunende begeleiding en hulp bij persoonlijke verzorging. Hiervan neemt de ondersteunende begeleiding het grootste deel van de tijd in beslag. Ook bij de leerlingen met psychische problematiek doet de ondersteunende begeleiding het grootste beslag op het budget. Bij de-

ze groep is er meer variatie in de vormen van ondersteuning die uit het pgb worden bekostigd dan bij de andere twee groepen.

Particuliere hulpverleners hebben het grootste aandeel in de hulp en ondersteuning die met het pgb wordt ingekocht. Daarnaast spelen echter ook medewerkers van zorginstellingen en personeel in dienst van de school een belangrijke rol. Vooral bij leerlingen met psychische problemen vindt verhoudingsgewijs veel inzet plaats van personeel van de school, waaronder onderwijs- en klassenassistenten. De vergelijking naar onderwijssoort laat zien dat in het so/vso vooral hulp ten laste van het pgb wordt gegeven door particuliere hulpverleners en door zorgverleners van een externe instelling, terwijl in de andere onderwijssoorten vooral onderwijsassistenten of leerkrachten in dienst van de school en particuliere hulpverleners worden genoemd.

Indien voor deze leerlingen de mogelijkheid om op school een pgb in te zetten voor ondersteuning en begeleiding zou komen te vervallen, dan zouden zij volgens de overgrote meerderheid van de respondenten niet meer voldoende zorg krijgen. Dat is naar verwachting het geval bij 70 procent van de leerlingen met psychische problematiek en bij rond 90 procent van de leerlingen met een verstandelijke of fysieke beperking. Slechts bij een kleine groep denkt de school dat verlies aan zorg te kunnen compenseren, waarbij sommigen aantekenen dat dit dan ten koste van de tijd zal gaan die nu aan onderwijs wordt besteed.

Bovendien zou rond de helft van deze leerlingen volgens de respondenten niet meer op hun huidige school kunnen blijven als hun persoonsgebonden budget zou vervallen. Daarnaast is er een groep waarvan men nog niet kan inschatten of zij in dat geval op school kunnen blijven. Vooral bij de leerlingen met psychische problematiek is deze groep relatief groot. De respondenten geven van ruim een kwart van de leerlingen met psychische problemen aan dat zij zonder pgb wel op hun school zouden kunnen blijven. Bij de rest van de groep weet men het nog niet of verwacht men dat de leerling niet kan blijven. In het reguliere onderwijs is de kans kleiner dat de leerling zonder pgb nog op school kan blijven dan in het speciaal onderwijs.

4.4 Het aannamebeleid van scholen

In de laatste onderzoeksvraag wordt de vraag gesteld wat het eventuele wegvallen van het persoonsgebonden budget bij bepaalde groepen leerlingen zou betekenen voor het toekomstige aannamebeleid van de school ten aanzien van de problematiek in kwestie.

In ruim een kwart van de ingevulde formulieren geven de respondenten aan dat het verlies van het pgb bij leerlingen met deze problematiek – indien die situatie zich zou voordoen – consequenties zal hebben voor het aannamebeleid van de school, terwijl er in vier van de tien gevallen naar verwachting geen gevolgen voor het aannamebeleid zullen zijn. Consequenties voor het aannamebeleid worden vooral verwacht in het voortgezet onderwijs en bij leerlingen met verstandelijke beperkingen. In het basisonderwijs is bij veel deelnemers aan de enquête nog onduidelijk of eventueel verlies van het pgb consequenties voor het aannamebeleid zal hebben. In het speciaal en voortgezet speciaal onderwijs verwacht men in de helft van de gevallen geen effect op het aannamebeleid als leerlingen geen pgb zouden hebben.

4.5 Discussie

Uit het eerder uitgevoerde onderzoek blijkt dat het gebruik van het persoonsgebonden budget in het onderwijs beperkt is en dat relatief veel jonge budgethouders een pgb hebben vanwege psychiatrische, dan wel psychische problematiek en in mindere mate op grond van een verstandelijke of fysieke beperking (Smeets e.a., 2008).

Het vervolgonderzoek waarvan hier verslag is gedaan, heeft gegevens opgeleverd van relatief veel leerlingen met een verstandelijke beperking als voornaamste handicap, naast leerlingen met psychische problematiek en een kleinere groep met fysieke beperkingen. Leerlingen uit cluster 3 van het speciaal onderwijs vormen een belangrijk deel van de groep waarover informatie is verkregen. Dit heeft te maken met de samenstelling van de steekproef en met het feit dat de scholen in cluster 3 die aan het onderzoek deelnamen in het algemeen meer leerlingen met een pgb tellen dan de overige scholen. Door de beperkte omvang en looptijd van het onderzoek is het niet mogelijk een representatief beeld te schetsen van de omvang van de verschillende groepen en de inzet van het pgb in verschillende schooltypen.

Wat uit het onderzoek wel naar voren komt, is het beeld dat het persoonsgebonden budget een belangrijke functie vervult in de zorg voor leerlingen met beperkingen. Dat geldt voor leerlingen met fysieke en/of verstandelijke beperkingen en een grote mate van regieverlies op verschillende gebieden. Het geldt echter ook voor leerlingen met psychische problematiek, waarbij het regieverlies in het algemeen beperkt blijft tot de gebieden sociale redzaamheid en communicatie.

De rol van het pgb is voor het merendeel van de leerlingen waarover in dit onderzoek informatie is verzameld, van dusdanig belang dat in de scholen wordt verwacht dat het eventuele wegvallen van het pgb bij sommige leerlingen ingrijpende consequenties zal hebben. Veel leerlingen kunnen dan de nodige zorg niet meer krijgen. Pogin-

gen van scholen om het verlies aan zorg te compenseren, zullen ten koste van de onderwijstijd gaan. De verwachting is dat een aanzienlijk deel van deze groep hun huidige school zou moeten verlaten als zij niet (meer) over een pgb zouden kunnen beschikken.

In een tijd waarin het onderwijsveld wordt gestimuleerd om passend onderwijs te bieden aan elke leerling, waarin de keuzemogelijkheden van ouders tussen regulier en speciaal onderwijs moeten worden versterkt en waarin wordt gestreefd naar een vereenvoudiging van indicatietrajecten en verbetering van ondersteuning aan scholen (zie Smeets & Rispens, 2008), zou het wegvallen van het pgb voor bepaalde groepen een stap terug betekenen en wordt het (nog) moeilijker om het beoogde passende onderwijs te realiseren. Het risico daarvan is dat de uitstroom naar het speciaal onderwijs, waar vooral het voortgezet speciaal onderwijs voor leerlingen met gedragsproblemen (cluster 4) al jarenlang een forse groei laat zien (Smeets, 2007), daardoor nog verder kan toenemen.

Literatuur

- College voor Zorgverzekeringen (2008). *Persoonsgebonden budget AWBZ. Informatiebulletin voor de budgethouders (december 2008)*. Diemen: College voor Zorgverzekeringen.
- Ramakers, C., Schellingerhout, R., Wijngaart, M. van den, & Miedema, F. (2007). *Persoonsgebonden budget nieuwe stijl 2007. Vervolgonderzoek*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E. (2007). *Speciaal of apart? Onderzoek naar de omvang van het speciaal onderwijs in Nederland en andere Europese landen*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E., Ramakers, C., Schellingerhout, R., Wijngaart, M. van den, & Hovius, M. (2008). *Het persoonsgebonden budget in het onderwijs*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E.F.L., & Rispen, J. (2008). *Op zoek naar passend onderwijs. Overzichtsstudie van de samenhang tussen regulier en speciaal (basis)onderwijs*. Nijmegen: ITS.

Bijlage – Specificatie van typen ondersteuning

Typen ondersteuning, zoals gepresenteerd in tabel 3.3 en (voorbeelden van) specificatie daarvan, zoals gegeven door de respondenten⁸:

Activerende begeleiding

- activerende begeleiding.

Ondersteunende begeleiding

- ondersteunende begeleiding.

Begeleiding bij het volgen van onderwijs, tijdens de lessen

- begeleiding in de klas,
- begeleiding tijdens leeractiviteiten;
- onderwijsondersteuning;
- individuele ondersteuning bij alle vakken.

Structureren, pre-teaching, huiswerkbegeleiding

- planning en structuur aanbrengen;
- planning weektaak;
- organiseren van schoolwerk;
- voorbereiding lesstof / pre-teaching;
- huiswerkbegeleiding.

Steun m.b.t. sociale redzaamheid/sociale vaardigheden

- aanleren sociale vaardigheden;
- aanleren werkhouding;
- steun sociale redzaamheid;
- begeleiding bij persoonlijke ontwikkeling;
- psychosociale hulp.

---

⁸ De categorieën ‘activerende begeleiding’ en ‘ondersteunende begeleiding’ zijn als zodanig genoemd door de respondenten, zonder verdere toelichting.

Begeleiding bij schoolactiviteiten buiten de klas

- begeleiding bij de gymles;
- begeleiding bij de zwemles;
- begeleiding tijdens vrije momenten op school / tijdens buiten spelen;
- begeleiding tijdens overblijf;
- begeleiding bij buitenactiviteiten / uitstapjes.

Begeleiding bij transitie (mobiliteit, verplaatsing)

- vervoer van / naar school;
- begeleiding bij lopen naar gymzaal en terug;
- begeleiding naar zwembad en terug.

Persoonlijke verzorging

- persoonlijke verzorging;
- naar toilet gaan;
- uit- en aankleden bij gymles / zwemles;
- verschoneren;
- hulp bij het eten.

Verpleging

- verpleegkundige handelingen verrichten;
- toedienen sondevoeding;
- urinekatheter.

Begeleiding bij communicatie

- vertalen groepsinstructie;
- werken met spraakcomputer;
- begeleiding bij het communiceren.

Diversen

- creatieve therapie;
- afstemming met weekendopvang;
- spelbegeleiding;
- thuis toetsen afnemen;
- persoonlijke assistent.

ISBN 978 90 5554 384 7
NUR 860, 840